

SERGIU PAVLICENCU

Institutul de Filologie
(Chișinău)

**TRADUCEREA CA INTERPRETARE:
ULTIMA VERSIUNE ROMÂNEASCĂ
A ROMANULUI *DON QUIJOTE***

Dacă obiectivul de bază al hermeneuticii literare îl constituie „descoperirea, înțelegerea și interpretarea sensurilor operelor literare” [1, p. 185], credem că aceste operații pot fi aplicate cu succes și în cazul operelor literare traduse. Se știe că traducerea unei opere literare dintr-o limbă în alta reprezintă, de fapt, trecerea acesteia dintr-un sistem, din cel al literaturii emițătoare, în alt sistem, în cel al literaturii receptoare. Literatura tradusă se încadrează în sistemul literar receptor ca „un sistem intermediar” (José Lambert), cu conexiuni atât în sistemul literar-sursă, cât și în sistemul literar-țintă, traducerea fiind una dintre formele de interferență între sisteme. La trecerea unei opere literare dintr-un sistem în altul se schimbă și funcțiile textului tradus, acesta poate căpăta funcții noi, diferite de cele pe care le exercita în literatura de origine. Referindu-se la traduceri în limba franceză din ajunul Renașterii, P. Chavy [2, p. 147-153] distinge zece funcții principale ale textului tradus în altă limbă: *informativă, lingvistică, stilistică, literară, recuperativă, importatoare, selectivă, patriotică, democratică și asociativă*. Fiecare dintre aceste funcții ale traducerii unei opere literare în altă limbă, în cazul nostru traduceri ale romanului *Don Quijote* în limba română, ar putea constitui obiectul unor studii speciale. Ceea ce ne interesează însă aici este problema traducerilor ca interpretare.

Urmându-l pe Vs. Bagno [3, p. 132-133], care este cunoscut prin studiile sale despre receptarea literaturii spaniole în Rusia, inclusiv prin studiile despre receptarea romanului lui Cervantes *Don Quijote*, vom considera interpretări nu toate traduceri, ci doar pe acelea care își propun în mod conștientizat transformarea sau modificarea operei traduse în scopul soluționării unor probleme specifice, adesea extraliterare. În schimb, interpretările neconștientizate reprezintă singura formă posibilă a receptării oricărei opere literare, având legătură directă cu psihologia creației artistice.

Primele traduceri ale romanului *Don Quijote* sau doar ale unor fragmente din roman au apărut încă în timpul vieții lui Cervantes: traducerea engleză a lui T. Shelton apare în 1612, cea franceză a lui C. Oudin – în 1614, cea italiană a lui L. Franciossini – în 1622. Aceste traduceri se caracterizează prin încercarea de a traduce *ad literam*, iar gradul de cunoaștere a limbii spaniole de către traducători a determinat mai multe greșeli de sens, una dintre dovezile cele mai grăitoare fiind chiar celebrul epitet *ingenioso hidalgo*. În schimb, primele traduceri păstrează aroma și coloritul epocii, distingându-se prin calitățile la care s-a referit autorul însuși în textul romanului: „Și totuși mi se pare că traducerea dintr-o limbă într-alta... e ca și cum ai privi tapiseriile flamande pe dos, căci, deși personajele se văd, ele sunt pline de fire care le întunecă și nu se văd cu claritate netezimea și pielea feței” [4, II, p. 514]. Asemenea traduceri, „deși... pline de fire”, după cum scrie Cervantes, nu erau încă traduceri-interpretări, ele conțineau doar unele elemente, și acelea întâmplătoare, de interpretare. „Pentru a fi interpretări, menționează Vs. Bagno [3, p. 134], este necesară o distanță în timp”. Și acestea nu au întârziat să apară la o anumită distanță temporală. Dintre acestea trebuie evidențiate traduceri în limba franceză, în special traducerea lui Florian, apărută în 1799 și reeditată de mai multe ori. Traducerea-interpretare a lui Florian, cunoscută în toată Europa, inclusiv în Țările Românești, a servit ulterior drept intermediar pentru

transpunerea lui *Don Quijote* și în alte limbi europene. După versiunea franceză a lui Florian, caracterizându-se prin numeroase suprimări ale textului original și fiind adaptată gustului francez, a fost realizată și prima traducere în limba română a capodoperei lui Cervantes, pe care o datorăm lui Ion Heliade Rădulescu. (De receptarea romanului *Don Quijote* în spațiul cultural românesc, inclusiv la nivelul traducerilor, ne-am ocupat în unele lucrări publicate cu mulți ani în urmă [5]). Inițial, traducerea a fost publicată în „Curierul românesc” (1839), iar în 1840 a apărut în două volume, cuprinzând însă numai primele cincizeci de capitole ale părții întâi a romanului. Deoarece traducătorii francezi, menționează P. Cornea [6, p. 59], „și-au permis mari libertăți față de original, omițând unele pasaje, interpolând altele, temperând stridențele stilistice și raționalizând compoziția, cititorul român a luat cunoștință mai puțin de textul însuși și, mai mult, de o interpretare a lui”.

Cunoscutul hispanist Al. Popescu-Telega, căruia îi datorăm și o versiune românească a romanului *Don Quijote*, este autorul unui important articol (*Încercări de traducere a lui Don Quijote în românește*), inclus în volumul *Pe urmele lui Don Quijote* (1942), în care analizează traducerile în limba română a capodoperei lui Cervantes, de la prima traducere a lui Heliade Rădulescu până în timpul său. Al. Popescu-Telega scoate în evidență atât calitățile, cât și deficiențele traducerilor românești ale lui Don Quijote, subliniind că numai noi și încă două țări din Peninsula Balcanică nu aveam la acea vreme o traducere acceptabilă a romanului lui Cervantes. Vom apela la aprecierile lui Al. Popescu-Telega doar în măsura în care ele se referă la ceea ce ne interesează aici – traducerile lui *Don Quijote* ca interpretări. Caracterizând traducerea lui Heliade Rădulescu, Al. Popescu-Telega scrie: „Negreșit, nu putem, nu ne este îngăduit să judecăm truda lui Eliade cu criteriile de azi, după ce atât s-a înaintat în curățirea, explicarea și înțelegerea textului nemuritoare opere. Pentru vremea lui este de ajuns și atât cât a făcut. Și apoi, aș fi nedrept dacă i-aș tăgădui un fel de povestit hazliu, curgător, romantic, poate chiar prea romantic, din care pricină se schimbă aici firea personajilor și se spulberă și ce brumă de atmosferă spaniolă mai rămăsese în prelucrarea după gustul francez a lui Florian. De un singur lucru, pe care îi era ușor să-l împlinescă și pe atunci, îl voi învinui însă cu tărie: a prescurtat și cele L de capitole, câte a scos Florian din LII ale părții I și n-a tradus și partea II, tot așa de frumoasă, dacă nu și mai mult ca partea I a lui Don Quijote” [7, p. 95]. Altă traducere a lui *Don Quijote*, realizată în secolul al XIX-lea, este cea a junimistului Ștefan G. Vârgolici, „un hispanizant recunoscut” (Al. Popescu-Telega), care, în opinia lui Popescu-Telega, „chiar dacă pare a se ajuta de un text strein, se întemeiază vădit pe unul spaniol” [7, p. 95]. Deocamdată, nimeni dintre cei care s-au ocupat de traducerile românești ale romanului *Don Quijote* nu a stabilit despre ce „text strein” poate fi vorba, dar un lucru este cert: Vârgolici a tradus după o ediție spaniolă, publicată de Librería Española la Madrid în 1857 (pe care Vârgolici a putut s-o consulte sau chiar s-o procure în anii studiilor sale la Madrid), însoțită de notele lui Diego Clemencín (ediție apărută în anii 1833-1839) și de cele ale lui Juan Antonio Pellicer y Pilares (publicată în anii 1797-1798). După cum menționează Al. Popescu-Telega, Ștefan Vârgolici „nu-și mai permite prelucrarea și mai ales românizarea lui Eliad” [7, p. 95-96], deoarece traducerea lui Vârgolici confirmă „reacțiunea ce se produsese în Apus împotriva libertății fără nici o limită în traducere” [7, p. 96]. Pentru epoca lui Vârgolici era caracteristică o altă concepție despre traducerea unei opere literare, în care domina principiul fidelității față de original, excluzându-se extremele – atât cea a adaptării textului la gusturile publicului și ale epocii, cât și cea a ignorării specificului național al literaturii receptoare. Fidelitatea presupunea nu numai păstrarea particularităților operei originale, dar și înscrierea armonioasă, organică în tradiția națională și caracterul specific ale literaturii receptoare și epocii respective. Confruntarea mai multor fragmente din traducerea lui Vârgolici cu originalul spaniol nu lasă nicio îndoială că traducerea a fost făcută după textul spaniol, chiar dacă în transpunerea românească se întîlnesc mai multe inadvertențe sau stîngăcii. Al. Popescu-Telega scria cu

regret: „În ce privește înțelegerea spiritului marelui cărti și a nuanțării stilului întrebuițat de Cervantes, Vârgolici nu s-a arătat atât de priceput” [7, p. 101]. Pe lângă aceasta, traducătorul român a omis sonetele premergătoare, dedicația către ducele de Béjar, precum și vestitul *Prolog*, nemaivorbind de faptul că nu a dus la capăt prima parte a romanului, iar din partea a doua nu a tradus nici un capitol. Una dintre particularitățile acestei traduceri, în opinia lui Popescu-Telega, este și următoarea: „Și traduce totul: graiul blînd ironic al lui Cervantes, cînd comentează de la el, gongoricul și pedantul al cavalerismului, pitorescul și țărănescul al lui Sancho și Teresei, elegantul italianizant din povestirea *Curiosului*, picarescul al galeoșilor, arcadicul al păstorilor și păstoritelor etc. în același ton șters, fără culoare, fără nuanțe, în care începuse să apară atât de urîtul *deja*... Acesta e marele păcat al lucrării lui Ștefan G. Vârgolici, păcat ce nu i se poate trece atât de ușor cu vederea ca și celelalte pentru că a făcut dovada că era în stare să lucreze mai bine” [7, p. 102]. Această apreciere este preluată și de M. Freiberg, care menționa că traducerea lui Vârgolici era „lipsită de nerv și de culoare”, de „stiluri multiple, nuanțate, atât de specifice și măiestrite în original” – toate acestea „precum și neterminarea ei îi știrbesc valoarea literară”, cercetătoarea menționînd că „tălmăcirea romanului va rămîne vreme îndelungată o problemă nerezolvată pentru traducătorii români” [8, p. 90].

Nu ne vom opri asupra altor încercări de traducere, adaptare sau prelucrare fragmentară, cum ar fi cele aparținînd lui Ion L. Caragiale, Z. Arbore, R. Ghimpe, D. N. Ciotori ș.a., despre care Al. Popescu-Telega scria „că nu sunt nici prea multe, nici prea bune” [7, p. 104], ceea ce nu însemna că traducerea lui *Don Quijote* în română era imposibilă: „Vor fi, desigur, în «Don Quijote» situații, ființe, episoade, stiluri ce nu se înțîlnesc în viața și graiul românesc, dar cu simțire și dragoste și pe acestea nu le-am putea apropia fără să le schimonosim. Oricît de vie culoare spaniolă are cartea lui Cervantes, tot s-ar găsi mijloace să nu i se piardă pe de-a întregul în românește. Va fi grea traducerea lui «Don Quijote» în graiul nostru, dar nu o socotim imposibilă” [7, p. 105-106].

Această convingere, probabil, l-a făcut pe Al. Popescu-Telega să încerce și el să traducă romanul *Don Quijote* direct din spaniolă. Și cu toate că le imputase traducătorilor de pînă la el că nu traduseseră romanul în întregime, traducerea sa, publicată în anii 1944-1945, a rămas, de asemenea, neterminată. „Spre deosebire de celelalte, – menționează M. Freiberg, – care foloseau versiuni străine, adesea prescurtate și acelea, și denaturau esența cărții, accentuînd interpretarea raționalistă a secolelor anterioare, prezentînd un Don Quijote nebun cu adevărat, o Dulcinea bucolică sau un Sancho ajuns guvernator, versiunea lui Telega urmărește îndeaproape textul, încercînd pe cît era posibil respectarea dialogurilor, a varietății și armoniei stilurilor. Însă și ea face concesii prea mari expresiilor folclorice, chiar atunci cînd textul nu o cere, fiind adeseori prea colorată și alteori lipsită de haz... Mai interesante sunt notele explicative și studiul care o precedă. Ele oferă informații suplimentare asupra unor pasaje echivoce și familiarizează publicul cu interpretarea impresionistă, subtilă și personală a lui Miguel de Unamuno, critic remarcabil și excesiv admirat de Telega” [8, p. 101].

În perioada interbelică s-au mai făcut traduceri din *Don Quijote*, cea a lui Popescu-Telega fiind cea mai reușită. M. Freiberg vorbește chiar de un „noian de traduceri, rezumări sau prescurtări pentru copii și tineret, majoritatea popularizatoare și urmărind amuzamentul cititorului ori dezvoltarea imaginației și a spiritului de aventură” [8, p. 101], dintre acestea evidențiindu-se traducerea lui Al. Iacobescu, făcută, probabil, din franceză și publicată în două volume în 1936.

După mai multe încercări de traducere a lui *Don Quijote*, toate parțiale, prin intermediar sau direct din spaniolă, în anul 1957 apare o nouă traducere, realizată după originalul spaniol, superioară din punct de vedere artistic tuturor celor precedente, aparținînd lui Ion Frunzetti și Edgar Papu. Dar și această ediție era prescurtată. Ce-i drept, prescurtarea

de data aceasta a fost făcută conform unui criteriu destul de judicios: au fost traduse numai capitolele conținând subiectul propriu-zis al romanului, omițându-se nuvelele intercalate. Poate era un lucru explicabil în munca traducătorilor sau din alte considerente, dar discutabil sub aspectul unității structurale a romanului și al înțelegerii adecvate a acestuia de către cititori. Or, fără aceste nuvele intercalate *Don Quijote* nu mai este *Don Quijotele* lui Cervantes, prezența nuvelor intercalate constituind una dintre particularitățile geniale ale compoziției capodoperei cervantine. De fapt, încă în secolele XVII-XVIII unii traducători și editori începuseră să elimine aceste nuvele considerate un fel de balast, de „umplutură”, cum le-a numit Al. Popescu-Telega. Lucrul acesta nu a putut să nu fie observat de specialiști, traducerea fiind discutată în presă. Al. Dima publica în 1958, în *Iașul literar*, un articol în care îi îndemna pe traducători să facă o traducere integrală, traducând și nuvelele intercalate, al căror loc, rost și funcții în roman nu poate fi tăgăduit.

La o lectură atentă a romanului se observă că numărul nuvelor intercalate în acțiunea principală este mai mare în partea întâi și mult mai redus în partea a doua, ceea ce nu este deloc întâmplător. Într-un anumit sens, aceste nuvele parcă vin să compenseze cu sentimente și însușiri nobile și elevate realitatea prozaică în care are loc acțiunea romanului. Și pe măsură ce eroii principali apar tot mai îmbogățiți de idei și de gânduri înalte, umaniste, rolul nuvelor scade. Ele devin un fel de emanație în realitate a conștiinței lui Don Quijote, conferind parcă un caracter real iluziilor lui, ambele universuri – real și imaginar (din nuvele) – trecînd unul în celălalt, deși alteori nuvelele sunt opuse fabulei. Există și cazuri în care nuvelele intercalate vin să dubleze linia centrală a subiectului sau anumite segmente ale acesteia. În așa fel, *Don Quijote* apare ca o operă cu o compoziție bine încheată, unitară, cu un sistem de linii de subiect întrepătrunse și intercondiționate. Tocmai din acest punct de vedere, traducerea romanului fără nuvelele intercalate oferă un *Don Quijote* sărăcit, lipsit de ceea ce Cervantes a pus în el. Aceasta i-a făcut, probabil, pe traducătorii ediției din 1957 să revină asupra romanului și să ofere cititorului de limbă română, pentru prima oară abia în 1965, traducerea integrală a romanului. Versiunea lui Ion Frunzetti și Edgar Papu este realizată după ediția critică a lui Francisco Rodríguez Marín, apărută prima dată în 1922. Prima parte a romanului este tradusă de Ion Frunzetti, căruia îi aparține și traducerea versurilor din ambele părți. Partea a doua a fost tradusă de Edgar Papu, care a alcătuit și notele critice, filologice și istorice pentru întreaga ediție. „Această ultimă transpunere, menționa M. Freiberg în studiul său *Cervantes în România*, net superioară celorlalte, efectuată cu răbdare și pasiune, confruntîndu-se numeroase ediții în scopul restabilirii originalității și adevăratului sens al eroului, scuturîndu-l de lipsurile, greșelile și alterările existente pînă astăzi, reușește să fie un echivalent fidel și valoros din multe puncte de vedere. Ea transmite nu numai sensul profund al marelui roman, dar și comicul de limbaj, varietatea stilurilor, trecerile armonioase de la un stil la altul, păstrînd parfumul arhaic al operei, elemente extrem de dificil de transpus în altă limbă, ce pregătesc, de altfel, apariția traducerii perfecte, ideale. Marele ei merit explică edițiile ulterioare, precum și ediția de lux, apărută pe baza aceleiași versiuni, ca un omagiu adus marelui Cervantes, ce devine astfel unul dintre clasicii cei mai venerați” [8, p. 106]. Ar trebui să reținem din această apreciere aluzia la faptul că traducerea lui Ion Frunzetti și Edgar Papu pregătește „apariția traducerii perfecte, ideale”, de unde am putea conchide că astfel se sugera ideea unei alte traduceri în română a romanului.

J. Lambert consideră că traducerile sînt, de cele mai multe ori, de natură conservatoare, înscriindu-se ușor în tradiția literaturii receptoare și consolidînd anumite tendințe în dezvoltarea acesteia, mai rar devenind cauza sau stimulul unor inovații în această literatură. Iar B. Reizov semnala că numai la prima vedere se pare că problema traducerii și exigențele față de traducător se dezvoltă pe un alt făgaș specific, ce nu coincide

cu dezvoltarea limbii literare. În realitate, limba traducerilor „îmbătrânește” mai repede, prin aceasta explicându-se apariția unor traduceri noi ale aceluiași operă.

Cu mulți ani în urmă recenzam un volum semnat de Sorin Mărculescu: *Semne de carte*, apărut la Editura Cartea Românească în 1988, o carte de căpătii a oricărui hispanist român, și nu numai român. Volumul includea studiile introductive scrise de traducătorul Sorin Mărculescu la propriile traduceri din mari autori ai literaturii clasice spaniole, îndeosebi Cervantes și Gracián. Citind aceste traduceri, în primul rând, *Nuvelele exemplare* ale lui Cervantes, dar și studiul introductiv respectiv, mă gândeam că dacă cineva cândva ar putea să încerce o nouă traducere a lui *Don Quijote*, acesta ar putea fi numai Sorin Mărculescu. Spuneam acest lucru studenților la cursul de literatură spaniolă și la seminarul dedicat capodoperei lui Cervantes. Au trecut anii și iată că în 2004, în ajunul aniversării a 400 de ani de la publicarea primei părți a lui *Don Quijote* la Madrid, în tipografia lui Juan de la Cuesta, în ianuarie 1605, apare o nouă traducere a lui *Don Quijote*, iar autorul traducerii este tocmai Sorin Mărculescu. Am avut o satisfacție deosebită că intuisem acest lucru cu mulți ani în urmă. Regret că nu am expus această intuiție în recenzia mea la volumul *Semne de carte*, recenzie publicată în „Revista de lingvistică și știință literară” (1992, nr. 6). Ce reprezintă această ultimă traducere românească a lui *Don Quijote* și în ce măsură poate fi considerată o traducere-interpretare?

Răspunsul îl găsim în *Don Quijote – 400 (Notă asupra ediției de față)* și în eseul *Traducătorul în biblioteca zidită*, semnate de autorul traducerii, hispanistul Sorin Mărculescu, cu care se deschide primul volum al ultimei traduceri românești a romanului, care este, de fapt, prima traducere românească integrală datorată unui singur traducător. „Am încercat – mărturisește Sorin Mărculescu în *Notă asupra ediției de față* [9, p. V-VI] – să realizez în versiunea mea ceea ce aș putea numi o «Leiteralitate expresivă», mulțindu-mă cât mai strâns cu puțință pe textul original, fără a evita repetițiile, aparentele tautologii (cu efecte întotdeauna foarte interesante în spaniolă), zéugmele, sistemul pronumelor anaforice etc., calchiind uneori chiar expresii idiomatice care mi s-au părut perfect inteligibile, totul fiind consemnat în note. Am respectat forme curente în multe limbi neolatine, dar șocante pentru un anumit hiperpurism lingvistic instalat la noi, am tradus, de pildă, în domeniul comparativelor, fără nici o ezitare, «más eterno» cu «mai etern». Am respectat cu toată atenția ritmica frazei, am tradus «muzical», reproducând mai toate clauzulele ritmice, inclusiv pe acelea nesemnificate de edițiile cu care am lucrat, dar care le-am putut identifica”. Traducătorul precizează că proverbele, această piatră de încercare pentru orice traducător al lui *Don Quijote*, „le-am tradus în înțelesul strict al termenului, nu le-am echivalat, păstrându-le, ori de câte ori a fost cazul, structura ritmică, asonanțele sau rimele. Toate proverbele sunt reproduse în note și în original, cei interesați având astfel la îndemână, spre comparație și studiu, întregul tezaur paremiologic al romanului” [9, p. VI]. Iar în privința traducerii formelor de limbă arhaizante dispărute, inclusiv pe vremea lui Cervantes, dar pe care scriitorul spaniol le-a repus în circulație pentru efectul lor ironic, Sorin Mărculescu nu a mers pe calea tradițională de echivalare a acestora: „O încercare de folosire a unor forme corespunzătoare în românește ar fi fost de-a dreptul hilară și fără nici un suport în istoria limbii sau a literaturii române, care au cunoscut curbe de evoluție total diferite de cea spaniolă. Am optat pentru o soluție radical opusă: pentru a distinge limbajul lui *Don Quijote*, inspirat din vechile cărți de cavalerii, am folosit forme de limbă flagrant neologice și prețioase, apelând, pentru un plus de culoare, la unele forme verbale compuse inversate, tot mai puțin utilizate în româna actuală („auzit-am” etc.). Mi-am propus, de altfel, programatic, să evit orice arhaizare sau localizare în spațiul, generos de altfel, al literaturii române. Formele lexicale mai vechi sau populare au fost utilizate cu parcimonie și numai când echilibrul stilistic o cerea” [9, p. VI]. Autorul traducerii explică cum a procedat și în cazul numelor proprii: „Am procedat tot conform experienței

acumulate pînă acum în traduceri mele din clasicii spanioli. Cele mai numeroase au fost reținute sub forma lor originală. Pe unele le-am românizat cu discreție (Dulcinea, Galatea, Dorotea, Melibea etc.), potrivit uzului curent. Pe cele semnificative și mai ales pe cele cu conotații puternic umoristice le-am echivalat în mod decis, preferînd neutralității riguroase efectul expresiv. Cel mai frapant exemplu este numele celebrului cal al lui Don Quijote care, în loc de Rocinante, sună acum în românește Rușinante. Am dat de fiecare dată în note toate explicațiile și justificările acestui procedeu, recunosc, destul de îndrăzneț” [9, p. VII]. Cît despre note, acestea sunt foarte numeroase (peste 2000), conținînd nu numai adnotări referitoare la multe personaje istorice și mitologice, denumiri geografice, termeni de epocă sau de vestimentație, dar și „aluzii greu sesizabile astăzi, explicația unor jocuri de cuvinte etc.; am făcut și unele observații stilistice sau privitoare la construcția și tematica romanului” [9, p. VII]. Sorin Mărculescu a realizat această traducere după ediția Institutului Cervantes, din 1998, îngrijită de Francisco Rico, cu colaborarea lui Joaquín Forradellas și cu un studiu introductiv semnat de Fernando Lázaro Carreter, dar a consultat și a utilizat și numeroase alte ediții anterioare, unele de prestigiu, atît din Spania, cît și din alte țări.

Din eseul *Traducătorul în biblioteca zidită*, un adevărat studiu de cervantologie și de quijotologie, aparținînd cervantologului și quijotologului Sorin Mărculescu, vom reține doar un gînd referitor la autoaprecierea acestei traduceri, după ce traducătorul oferise anterior cititorului de limbă română *Nuvelele exemplare și Muncile lui Persiles și ale Segismunde*: „Abia acum ceva mai mult de doi ani m-am încumetat să încep traducerea lui «Don Quijote» și azi, la capătul acestor «munci» în toate sensurile cuvîntului, am înțeles și eu, pe viu, ceea ce învățasem și știam, și anume că tocmai cartea aceasta, care primilor săi cititori li s-a părut doar o irezistibilă carte de divertisment și atît, fără să ascundă nici un mister, este cea mai greu descifrabilă din toate; mi-am construit, visînd să o mulez cît mai strîns pe ceea ce ne-a rămas din prototipul dispărut, propria mea versiune interpretativă, într-un soi de transă și de frenezie care m-au modificat mai profund decît îmi pot da seama acum. Totul este incrustat în și printre rîndurile acestei noi versiuni românești. Am ajuns însă la capătul ei incapabil să-mi dublez efortul și cu o abordare critică de sine stătătoare: toată capacitatea interpretativă mi-am cheltuit-o în efortul de a «transplanta» în mod plauzibil capodopera pe alt pămînt și sub alte zodii, pe înțelesul altui public decît cel de la începutul secolului al XVII-lea, dar făcînd tot posibilul de a-i conserva și straniețea, și rostirea aulic limpidă pentru cititori ai zilelor noastre” [10, p. XXIV]. Astfel, traducerea lui Sorin Mărculescu poate fi considerată și ea o interpretare, dar o interpretare diferită de traduceri-interpretări de pînă acum. „L-am tradus pe «Don Quijote» încercînd să-l păstrez, măcar virtual și aluziv, în contextul din care am fost nevoit totuși să-l smulg, și să-l propun cititorilor români, ca pe unul din polii literaturii spaniole din Secolul de Aur, la celălalt pol pentru mine situîndu-se, în raport cu el, opera lui Baltasar Gracián, imensul autor baroc, pe care am avut șansa de a-l traduce integral...” [10, p. XXV]. Aș îndrăzni să spun că o dată cu această traducere începe un alt tip de traducere-interpretare, ce nu va întîrzia să atragă atenția cercetătorilor.

Ca să ne putem da seama de particularitățile acestei ultime traduceri românești a romanului *Don Quijote*, propun în final să comparăm doar două propoziții de la începutul romanului în traducerea lui Ion Frunzetti și Edgar Papu și în cea a lui Sorin Mărculescu:

„En un lugar de la Mancha, de cuyo nombre no quiero acordarme, no ha mucho tiempo que vivia un hidalgo de los de lanza en astillero, adarga antigua, rocín flaco y galgo corredor. Una olla de algo mas vaca que carnero, salpicon las mas noches, duelos y quebrantos los sábados, lentejas los viernes, algún polomino de añadidura los domingos, consumían las tres partes de su hacienda”.

„Într-un sătuc din *La Mancha*, de-al cărui nume nu țin să-mi aduc aminte, nu-i mult de când trăia un hidalgo, din cei cu lance în panoplie, scut vechi, cal ogîrjit și ogar de hăituit vînatul. Cîte-un ghiveci, mai mult cu carne de vacă decît de berbec, și seara cele mai adeseori tocană, jumări cu slănină sîmbăta, linte vinerea și cîte-un porumbel fript duminica, pe deasupra, îi mistuiau trei șferturi din veniț’.

„Într-un sat de prin *La Mancha*, al cărui nume n-am cum să-l țin minte, trăia nu de mult un hidalg dintre cei cu lance-n rastel, pavăză veche din piele, gloabă costelivă și ogar de vîntoare. Rasol, mai mult cu vacă decît oaie, salăți de răciturii mai mereu seara, ofuri și stropșiri sîmbăta, linte vinerea, cîte-un porumbel pe deasupra duminica îi înghițea trei pătrimi din venituri’.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. L. Cifor, *Principii de hermeneutică literară*, Iași, 2006.
2. P. Chavy, *Domaines et fonctions des traductions françaises à l'aube de la Renaissance // Revue de littérature comparée*, 1989, nr. 2.
3. В. Е. Багно, *Переводы «Дон Кихота» как интерпретации*. В кн.: *Сервантесовские чтения*, Ленинград, 1988.
4. M. de Cervantes, *Don Quijote de la Mancha*, vol. I-II (traducere de Sorin Mărculescu), Pitești, 2004.
5. S. Pavlicencu, *Receptarea literaturii spaniole în spațiul cultural românesc. Partea I.*, Chișinău, 1994; S. Pavlicencu, *Tentația Spaniei. Valori hispanice în spațiul cultural românesc*, Chișinău, 1999.
6. P. Cornea, *De la Alexandrescu la Eminescu. Aspecte, figuri, idei*, București, 1966.
7. Al. Popescu-Telega, *Pe urmele lui Don Quijote*, București, 1942.
8. M. Freiberg, *Cervantes în România. // Studii de literatură universală și comparată*, București, 1971.
9. S. Mărculescu, *DON QUIJOTE – 400. Notă asupra ediției de față*. // Cervantes, *Don Quijote de la Mancha*, vol. I, Pitești, 2004.
10. S. Mărculescu, *Traducătorul în biblioteca zidită*. // Cervantes, *Don Quijote de la Mancha*, vol. I, Pitești, 2004.